

פתיחה לערכת שיעורים- החיים בגטאות

לפניכם ערכת שיעורים העוסקת בנושא החיים בגטאות.

ב-1 בספטמבר 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה בפלישת הצבא הגרמני לפולין. לאחר כיבוש פולין החלו הגרמנים להקים בה (ולאחר מכן בארצות נוספות שנכבשו) גטאות אליהם אולצו היהודים להיכנס.

חיי היהודים בגטאות לוו בקשיים רבים- צפיפות גדולה, רעב, תנאי היגיינה וסניטציה גרועים. אל כל זאת התווספו השפלות הגרמנים, הבידוד מהחברה בה חיו לפני המלחמה וחוסר הוודאות באשר לגורלם בהמשך המלחמה.

אך למרות כל זאת, הצליחו היהודים בגטאות השונים לקיים חיי חברה ורוח, לדאוג לחינוך הילדים ולנסות לשמור עד כמה שניתן על אורחות חייהם.

השיעורים שבערכה מתמקדים באותם נסיונות לקיום חיים עד כמה שניתן נורמלים במציאות לא נורמלית לחלוטין ועוסקים בשלושה נושאים עיקריים- חיי הילדים, תיעוד וחינוך בגטאות.

לכל נושא מוקדש שיעור או שניים.

השיעורים מלווים בסרטים קצרים וקטעי קריאה.

נושאי השיעורים ופירוט העזרים:

שיעור 1: החיים בגטאות- היפוך תפקידים במשפחה
השיעור עוסק בחיי הילדים בגטאות ובהיפוך התפקידים שנוצר במשפחה היהודית במהלך החיים בגטו.
עזרים: סרט- יורק פלונסקי- עדות

שיעור 2: עמנואל רינגלבלום וארכיון 'עונג שבת'
השיעור עוסק בתפקידים של אנשי הרוח בגטאות ובתפקיד החשוב שעמנואל רינגלבלום לקח על עצמו- תיעוד חיי היהודים בגטו.
עזרים: סרט- דמויות מופת בגטו ורשה: עמנואל רינגלבלום

שיעור 3: יומני ילדים
השיעור פותח פתח לחייהם של ילדים בתקופת השואה, דרך קריאת קטעים מיומנים וחשיפה לתחושותיהם, רגשותיהם ותקוותיהם של אותם ילדים כפי שביטאו אותם ביומניהם.
עזרים: כרטיסיות עבודה- יומני ילדים

שיעור 4: המחנכת הלא מוכרת- סטפה וילצ'ינסקה
בשיעור נכיר את דמותה של 'המחנכת הלא מוכרת'- סטפה וילצ'ינסקה, שהובילה יחד עם יאנוש קורצ'אק את בית היתומים לפני ובמהלך המלחמה.
עזרים: סרט- דמויות מופת בגטו ורשה: סטפה וילצ'ינסקה

שיעור 5: מחנכות ומחנכים בשואה
השיעור עוסק במחנכים בגטאות שונים וחושף את עבודתם החינוכית וחשיבותה עבור ילדים ונוער בגטאות.
עזרים: כרטיסיות עבודה- מחנכים בשואה

שיעור 1 החיים בגטאות- היפוך תפקידים במשפחה

מטרות השיעור :

- הכרת מציאות החיים של היהודים בגטאות.
  - הבנת הקשיים שהיו בה עבור משפחות וילדים בפרט.
  - עיסוק בשינויים שחלו באורחות החיים של המשפחות- היפוך התפקידים.
- מבנה השיעור :

1. **פתיחה :** כותבים על הלוח את המילה גטו. מבקשים מהתלמידים להגיד כל מה שהם יודעים על גטאות. כותבים מסביב למילה את כל מה שנאמר.

2. **רקע היסטורי :**
הסבר קצר על גטאות בכלל וגטו ורשה בפרט :

גטאות :
הגטאות הוקמו לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה במדינות שהיו תחת הכיבוש הנאצי. מטרתם היתה ריכוז היהודים בשטח מוגדר, בכדי להפרידם מהאוכל' הלא יהודית. לאחר שהוגדר שטח מסוים, הוצאו ממנו כל מי שאינם יהודים והועברו לתוכו כל יהודי האזור/ העיר. בגטאות היו תנאי מחיה קשים- צפיפות, עוני, רעב, מחלות, חטיפות לעבודה והתעללויות.
אין שני גטאות זהים- התנאים, המוסדות, הגודל, הקשיים היו שונים בין גטו לגטו ותלויים בגורמים רבים (למשל- כמות האנשים שהוכנסו לגטו, יחס הממונים הגרמנים, ועוד)

גטו ורשה :
הוקם ב 16.11.1940, אחרי שמאוקטובר נצטוו היהודים לעבור אל שטחו. הגטו השתרע על שטח של 73 רחובות, שהם 2.4% מהעיר ויש לזכור שיהודי ורשה היוו לפני המלחמה כ 30% מתושבי העיר. בשיא התפוסה שלו, חיו בו כ 450,000 יהודים. ממוצע הנפשות לחדר היה 6-7 והקצבת המזון היתה 184 קלוריות לאדם ליום.

3. **חויית המעבר לגטו ותחילת החיים בו :** מקריאים 2 עדויות על חויית הכניסה לגטו והחיים בו- קטע מיומנו של יצחק רודאשבסקי שהיה נער בגטו וילנה ונרצח בפונאר וקטע מעדותה של הלינה אשכנזי אנגלהרד שהיתה ילדה בגטו ורשה ושרדה את המלחמה (נספח א)
אחרי הקטע מיומנו של יצחק שואלים :

- איך מתוארת חויית הכניסה לגטו?
- מה לדעתכם יכול להשתנות בחיים של משפחה בתוך הגטו?
- אחרי העדות של הלינה שואלים :
- איך מתוארים החיים בגטו?
- מה הקשיים שהלינה מתארת?

4. **היפוך תפקידים במשפחה :**
בזוגות- כל זוג מקבל כרטיסיה של דמות במשפחה (נספח ב) וצריך למלא אותה.
(הכרטיסיות עוסקות בתפקידים של בני המשפחה השונים לפני ואחרי הקמת הגטו) מבקשים מכמה זוגות להציג מה כתבו בכרטיסיה.

- דיון :
- מה ההתמודדויות החדשות של בני המשפחה השונים בתוך הגטו?
  - אילו קשיים זה עלול לעורר אצלם?
  - מה יכול לעזור לבני המשפחה להתמודד עם השינויים שחלים בחייהם?

5. צופים בסרטון 'הבן המפרנס' (אורך הקטע : 4 דקות) מתוך סרט העדות על יורק פלונסקי.
דיון :
- מה הדילמה שיורק עמד בפניה?

- מה דעתכם על ההחלטה שלו?
- באילו דרכים נוספות יכל לפעול לדעתכם?
- לפי המתואר בסרטו- מה היה התפקיד של יורק במשפחה? איך הוא התמודד עם התפקיד החדש שקיבל?

6. צופים בסרטון 'האם להישאר עם המשפחה' (אורך נקטע: 3 דקות)
דיון:

- מה משמעות הבחירה שעשה יורק?
- איך הבחירה הזו השפיעה עליו?
- איך לדעתכם הוא מרגיש כלפי מה שהחליט?

7. **סיכום השיעור:**

בשיעור הזה נחשפנו לאחד השינויים הדרמטיים שחלו בחיי היהודים במלחמת העולם השנייה- המעבר מחיים כאזרחים חופשיים לחיי כלא בגטאות. המעבר הדרמטי הזה השפיע מאוד על חיי האנשים וגרם לא פעם לשינויי תפקידים במשפחה ודרש מילדים ונוער לקחת על עצמם תפקידים שלפני המלחמה לא נדרשו להם. הכרנו בשיעור את דמותו של יורק ואת הדרך בה התמודד עם הצורך להיות המפרנס של המשפחה.

נספח א עדויות על המעבר לגטו ותחילת החיים בו

יצחק רודאשבסקי

6.9.1941

"דרך הרחוב שלנו זורמים כל הזמן המוני יהודים נוספים אל הגטו. מעט היהודים שבחרנו מתחילים לגרור את החבילות אל השער מסביבי נעשה פתאום מלא בכי- הכל בוכה. האנשים בוכים בהיטם על החבילות שאינם יכולים להסתדר עימהן. גם אנחנו נסחפים עם גוש היהודים עם החבילות. הרחוב היה שטוף יהודים על חבילות. הטרגדיה הגדולה הראשונה. אנשים הולכים רתומים לצרורות שהם גוררים אחריהם על הכביש. אנשים נופלים, צרורות מתפזרים. אינני חושב על שום דבר, לא על מה שאני מאבד, לא על מה שאבד זה עתה, לא על מה שעומד לפני. אני רק מרגיש שאני עייף נורא. אני מרגיש כי בוער בי העלבון, הכאב גוזלים ממני את החירות גוזלים ממני את ביתי, גם את רחובות וילנה המוכרים שאני אוהבת כל כך. קורעים אותי מכל מה שחביב עלי ויקר לי."

(יצחק רודאשבסקי. מתוך החוברת "יומני ילדים" בהוצאת מורשת)

הלינה אשכנזי אנגלהרד

"עשיתי הכל כדי לעזור לאמי במידת כוחותיי. הקשר, שהיה קיים בנינו מאז ומתמיד התהדק עוד יותר בצל הסכנה. ניסינו הכל: שיגעון המסחר תקף את האנשים. הכל מכרו את הכל; וכולם קנו את הכל... מכרו דברים פחות נחוצים והחליפום במצרכים חיוניים יותר. גם אנו עסקנו במסחר מסוג זה. אמי העמיסה על גבה תרמיל כבד והייתה יוצאת פעם סבון ופעם סוכריות או סיגריות. גם אני עמדתי ברחוב, או שהלכתי מבית לבית והצעתי את סחורתי. הקור והרעב הציקו לנו יותר ויותר והרווח מן המסחר היה מועט. לא יכולנו אף לחלום על קניית פחמים כדי לחמם את דירתנו. ישבנו בקור ורעבנו..."

(הלינה אשכנזי אנגלהרד. מתוך "רצייתי לחיות", עמ' 16-17)

נספח ב

כרטיסיות- בני משפחה בגטו

אמא

מה היה תפקידה בבית לפני הגטו? _____
מה היתה האחריות שלה? _____
במה התפקיד שלה במשפחה עשוי להשתנות לאחר הקמת הגטו? _____
איך זה ישפיע על שאר המשפחה? _____

אבא

מה היה תפקידו בבית לפני הגטו? _____
מה היתה האחריות שלו? _____
במה התפקיד שלו במשפחה עשוי להשתנות לאחר הקמת הגטו? _____
איך זה ישפיע על שאר המשפחה? _____

נערה/ה

מה היה תפקידו/ה בבית לפני הגטו? _____
מה היתה האחריות שלו/ה? _____
במה התפקיד שלו/ה במשפחה עשוי להשתנות לאחר הקמת הגטו? _____
איך זה ישפיע על שאר המשפחה? _____

ילד/ה

מה היה תפקידו/ה בבית לפני הגטו? _____
מה היתה האחריות שלו/ה? _____
במה התפקיד שלו/ה במשפחה עשוי להשתנות לאחר הקמת הגטו? _____
איך זה ישפיע על שאר המשפחה? _____

שיעור 2

חשיבות התיעוד ההיסטורי- עמנואל רינגלבלום

מטרות השיעור :

- להכיר את פועלו של עמנואל רינגלבלום כהיסטוריון ומתעד קורות גטו ורשה.
  - להבין את חשיבותו של תיעוד היסטורי.
  - להכיר את מפעל "עונג שבת" כאחת הפנים של ההתנגדות הרוחנית בגטו ורשה
- מבנה השיעור :

1. פתיחה :

- בגטאות פעלו הרבה אנשי רוח, שפעלו בקהילות היהודיות עוד לפני המלחמה.
- מי לדעתכם יכול לענות להגדרה 'איש רוח'?
  - מה תפקידו בחברה?
  - מה יכול להיות תפקידו בתקופת מלחמה?

2. אחד מאנשי הרוח הבולטים בגטו ורשה היה עמנואל רינגלבלום.
הסבר קצר על מי היה עמנואל רינגלבלום :

נולד בשנת 1900 בבוצ'אץ' למשפחת סוחרים מהמעמד הבינוני. ב-1927 קיבל תואר דוקטור מאוניברסיטת ורשה על מחקרו על קורות יהודי ורשה בימי- הביניים. מנעוריו היה חבר מפלגת 'פועלי ציון שמאלי' ומעורה בענייני ציבור. שנים אחדות לימד היסטוריה בבתי- ספר תיכוניים לנערים יהודים.

בגטו ורשה פעל בכמה תחומים : עבודה במוסד לעזרה עצמית סוציאלית בקרב יהודי ורשה, ייסוד הארכיון החשאי 'עונג שבת' והפעלתו, רישום כרוניקה שוטפת וכתביה על נושאים מחיי היהודים בזמן הכיבוש בפולין.

רינגלבלום ברח מהגטו עם אשתו ובנו בן ה-13 והסתתר בצד הארי של ורשה, מקום המסתור התגלה והוא נרצח ע"י הנאצים.

3. הקרנת סרט על רינגלבלום (אורך הסרט- 15 דקות)
דיון :

- מה היתה לדעתכם חשיבות תרומתו של עמנואל רינגלבלום בכתיבה ובפעולות העזרה העצמית בגטו?

- אילו הבדלים יש בין שני סוגי הפעילות האלו? מה משותף להם?

4. קוראים קטע קצר מתוך היומן של רינגלבלום :

"רב צדדיות היתה העקרון הראשי של עבודתנו. האובייקטיביות היתה העקרון המנחה השני. שאפנו לכך שהאמת כולה תשתקף בה, מרה ככל שתהיה... חומר זה ישרת את ההיסטוריון בעתיד, הוא ישקף את מחשבותיהם של הקטגוריות השונות של בני אדם בעת המלחמה. על מנת לשמור על אובייקטיביות שלמה ולהבטיח תמונה מדויקת ורב-צדדית של מאורעות המלחמה בקרב היהודים שאפנו לכך שאותם האירועים עצמם יתוארו על ידי מספר גדול יותר של אנשים. ההיסטוריון לא יתקשה להגיע לאמת ההיסטורית ולשחזור סדר המאורעות הנכון על ידי השוואת התיאורים האלו העובדים עמנו כתבו אמת גם מסיבה אחרת. הבטחנו להם שלא יעשה כעת כל שימוש בחומר הנוגע לאנשים חיים ושהחומר לא נועד לצרכי השעה אלא בעיקר למטרות היסטוריות. כל אחד חייב לכתוב כאילו היה זה כבר אחרי המלחמה. שלא יהיה מורא הגרמנים עליו ולא מורא אנשי הקהילה שתקף בתיאור מאורעות עירו. מכאן שאחרי המלחמה רב יהיה ערך תעודות עונג שבת עבור בתי המשפט העתידיים להעמיד לדין את האשמים שמקרב היהודים, הפולנים ואפילו מקרב הגרמנים."

דיון :

- מה אתגרי הכתיבה והתיעוד שמתאר רינגלבלום?
- מה חשיבות הכתיבה לפי רינגלבלום?

- האם ניתן להגדיר את הכתיבה והתיעוד כהתנגדות לנאצים? באיזה אופן זה יכול להכנס תחת ההגדרה של התנגדות?

5. סיכום:

לרינגלבלום, ולצוות הארכיון שהוא הוביל, שמורה זכות גדולה בתיעוד קורות גטו ורשה. הרבה ממה שאנחנו יודעים היום על הגטו- אנחנו יודעים הודות לארכיון. גם מתוך החומרים שאספו חברי הארכיון וגם הודות למאמרים ולמחקרים שהם כתבו על חיי הגטו ודמויות בולטות בו. בפעולת הארכיון היה פן של התנגדות לנאצים- הנסיון לתעד כל דבר שקרה ליהודים ולא לתת לו להימחק מן ההיסטוריה, הנסיון הבלתי נלאה להצליח ולשמר את קורות הגטו על פרטי פרטיהם וכך לאפשר לנו היום הצצה לחיי אותם היהודים.

אחד הדברים המיוחדים ביותר אצל רינגלבלום היה שנוסף לעבודת הארכיון והתיעוד, הוא פעל לאורך כל תקופת קיומו של הגטו גם בפעולה חברתית (העזרה העצמית, ועדי הבתים ועוד) ובמעורבות גדולה ככל הניתן בחיי היהודים בגטו.

שיעור 3 יומני ילדים

מטרות:

- להקנות מושגים בסיסיים בנושא הילד היהודי בשואה ולגעת בנושא המצוקה של היהודים בשואה דרך עיני ילדים.
- לאפשר לתלמידים ליצור חיבור אישי לנושא דרך סיפורים ודמויות.

מהלך:

1. פתיחה:

שואלים את הילדים מה הם עושים במשך היום- מהרגע שהם קמים ועד הרגע שהם הולכים לישון- כותבים על הלוח.
שואלים: במה לדעתכם יהיו שונים חייהם של ילדים בגטו? מה יעסיק אותם? איך יעבירו את שעות היום?

2. כתיבת יומנים:

הרבה מאד ילדים כתבו יומן בתקופת השואה. ואנחנו הולכים לפגוש עכשיו חלק מהיומנים שלהם.
- למה אתם חושבים שילדים כתבו יומן? במה הוא עזר להם?

3. עבודה עם יומני ילדים:

מחלקים לכל תלמיד/ה כרטיסייה ועליה ביוגרפיה קצרה על ילד אחד וקטע מהיומן שלו/ה. אלו ילדים שלא זכו להתבגר וסופם היה טרגי. מבקשים לקרוא את הכרטיסיה ולכתוב לילד/ה שעליו קראו מכתב. אפשר לשאול את הילד שאלות שמעניין אתכם לדעת עליו, דברים שהייתם רוצים לספר על עצמכם, דברים שחשוב לכם להגיד לו וכו'.

4. מבקשים מהתלמידים לשתף במה שכתבו.

- מה חשיבות היומנים בעיניכם?
- מה ניתן ללמוד מהם על חיי הילדים בגטאות? מה הדברים המרכזיים שהעסיקו אותם?

5. סיכום:

קוראים יחד קטע מיומנה של דוניה רוזן, שהיתה ילדה בתקופת המלחמה וניצלה:
"רוצה אני לבקשכם שלא תשכחו את המתים. רוצה אני להתחנן לפניכם ולבקשכם בכל לשון של בקשה שתנקמו את נקמתנו, שתיקחו נקם באותם הפושעים שידם האכזרית הוציאה אותנו מן החיים. רוצה אני שתקימו יד לנו - מצבה שתגיע עד השמים, ציון שיראה אותנו העולם כולו - פסל לא משיש ולא מאבן, אלא ממעשים טובים, כי מאמינה אני באמונה שלמה, שרק מצבה כזאת עשויה להבטיח לכם ולילדכם עתיד טוב יותר ואז לא ישוב אותו רשע שהשתלט על העולם והפך את החיים לגיהנום."
(נכתב ב-23 ביוני 1943, בהיותה בת 12)

- מה הדבר שחשוב לדוניה רוזן להעביר הלאה, לדורות הבאים?

ביוגרפיות וקטעי יומנים של ילדים

יצחק רודשבסקי 1927-1943

נולד בוילנה (עיר שהייתה אז בפולין וכיום בליטא) והיה בן יחיד לאב שעבד בדפוס העיתון היהודי המקומי, ואם תופרת. סיים בהצטיינות את שנת הלימודים הראשונה בגימנסיה הריאלית בעיר. בשנת 1941 החל בכתיבת יומן על דפים שונים שהביא אביו ממקום עבודתו בבית דפוס. ביום בו החל חיסול הגטו בוילנה הסתתרו יצחק ובני משפחתו בעליית גג. לאחר כשבוע התגלה המסתור והמשפחה נתפסה. בת דודתו הצליחה להימלט ומצאה את יומנו אחרי המלחמה. יצחק כותב ביומנו:

"קריאת הספרים בגטו היא בשבילי התענוג הגדול ביותר. הספר קושר אותנו אל החופש. הספר קושר אותנו אל העולם".

משה פלינקר 1926-1944

משה נולד בהולנד, למשפחה בת 9 נפשות. האב, יהלומן אמיד, שכר מורים פרטיים שלימדו את שבעת ילדיו. לאחר כיבוש הולנד, נמלטה המשפחה לבלגיה, שם חיו בזהות בדויה. משה היה נער מחונן שהמשיך ללמוד גם בתקופת השואה. משה ידע היטב את השפות עברית, יידיש, צרפתית, אנגלית, גרמנית, רומית ויוונית, ובתקופת השואה החל ללמוד ערבית.

כשנדע לו על גורל יהודי פולין הוא הטיל על עצמו איסורים רבים כדי לבטא את צערו. הוא הפסיק לאכול בשר וחמאה וסרב לקנות בגדים חדשים. ב-1944 הגיע לדירת המשפחה מלשן בלגי ידוע בשם ז'ק, בלווית אנשי גסטפו. כל המשפחה נשלחה לאושוויץ. שתיים מאחיותיו ששרדו, מצאו לאחר המלחמה שלוש ממחברות היומן הכתוב עברית במרתף הבית.

משה כותב ביומנו:

"התחלתי ללמוד ערבית, לפי שחלק גדול מיושבי ארץ ישראל ושכנותיה מדברים בשפה הזאת. הלא מובן מאליו שבראש ובראשונה נצטרך לחיות בשלום עם אחינו בני ישמעאל, שהם גם מצאצאי אברהם".

אווה היימן 1931-1944

בת יחידה להוריה אגי ובלאו, נולדה בהונגריה. כשהייתה בת שנתיים הוריה התגרשו. אווה עברה לחיות עם סבה וסבתה. אווה גודלה באהבה רבה על ידי סבה וסבתה, ומטפלת אוסטרית. לאחר הכיבוש הגרמני, נאלצו כל יהודי העיר לעבור לגטו, ואווה נותקה מהמטפלת המסורה, שעשתה כל מה שיכלה כדי להיכנס לגטו מדי פעם, ולהביא סיוע למשפחה. ב-2.6.1944 גורשו אווה ובני משפחתה לאושוויץ. כשהיו בגטו כתבה אווה את יומנה, בהונגרית.

האם אגי שרדה. לאחר המלחמה מצאה את היומן, ודאגה לפרסמו.

"מאז שהגרמנים נמצאים פה, אני אפילו איני יוצאת לרחוב, אבא שלי רגיל לבוא אלינו. אם כי הייתי רוצה מאוד להיפגש גם עם ילדים, אז הייתי יכולה אולי לשכוח, ולו רק לזמן קצר, שהגרמנים פה".

דוד שירקוביאק 1924 – 1943

נולד בלודז', פולין, למשפחה ענייה. דוד היה נער מלא כישרונות, ששלט בכמה שפות ושאף לתקן את העולם, ולבנות חברה בה לא יהיו פערים בין אדם לאדם. בזכות הצטיינותו זכה במלגה שאפשרה לו להתקבל ללימודים בגימנסיה יהודית פרטית ויוקרית. ביומן הכתוב פולנית, כותב דוד על החיים הקשים בגטו לודז', ועל תחושותיו, חוויותיו, ייאושו וחלומותיו. יומנו של דוד מסתיים באפריל 1943, בהערה מלאת תקווה לעתיד. בקיץ 1943 נפטר דוד בגטו, כנראה ממחלה. לאחר המלחמה התגלו חמש מחברות מיומנו על ידי פולני שנכנס לגור בדירה הריקה.

דוד כותב ביומנו:

במארישין עולים ריחות נפלאים, המזכירים את הימים שמלפני המלחמה – עד כדי התכווצות הלב. בימים כתיקונם (ימים רגילים), היינו עכשיו עומדים לפני הבחינות לתעודת הבגרות הקטנה, ולפני החופש הגדול. מן הסתם היינו עורכים טיול גדול, ואחרי כן נוסעים לקייטנה או לאחד הכפרים. לעזאזל! מתחשק לו לאדם לבכות, לזכר הימים ההם."

דוד רובינוביץ' 1927 – 1942

דוד נולד בעיירה קטנה בפולין בה חיו בשלווה שבע משפחות יהודיות עם שכניהם הנוצרים. ההורים התפרנסו מעיבוד חלקת האדמה שלהם והמחלבה שהקימו, וכדי לסייע בפרנסת המשפחה, הקימה האם בית מרקחת קטנטן. יומנו של דוד, הכתוב פולנית, מתחיל בתיאור יום בעיירה בו קרא דוד במודעה כי נאסר על יהודים לנסוע בעגלות, והלך במשך 4 שעות לבית דודיו בעיר אחרת. הוא כותב: **"שם כולם עצובים – וגם אני נעשיתי עצוב..."**. היומן מסתיים בגטו אליו הועברה המשפחה. בשנת 1957 נמצאו חמש מחברות היומן על ערימת אשפה, לשם נזרק על ידי משפחה פולנית שעברה לגור בדירה הריקה. **"כל זמן המלחמה אני לומד לבדי בבית. כאשר נזכר אני, איך שהלכתי לבית הספר, אז אני רוצה לבכות"**.

הלגה זין 1925-1943

ילדת גרמניה לאב יהודי ממוצא הולנדי ואם גרמניה, לא יהודייה. לאחר עליית היטלר לשלטון נמלטה המשפחה להולנד. הלגה כתבה יומן לחברה האהוב קיס, שרצה לדעת מה קורה עם חברתו שנותקה ממנו. היומן כתוב בהולנדית, ומתאר את 21 ימי חייה האחרונים. קיס קיבל את תיקה החום של הלגה, ובו היומן, כמה ציורים שציירה, כמה מכתבים, עט נובע, מגבת קטנה וקוצצת שיער של הלגה. כל חייו שמר קיס על התיק כעל שריד מקודש. לאחר מותו ב-2004, מסר בנו את היומן לארכיון. כיום נמצא היומן בארכיון הלאומי של הולנד. **"יקירי. יתכן ויומני יאכזב אותך, משום שאיננו מכיל עובדות, אך אולי תשמח לדעת שאתה יכול למצוא אותי בתוכו: קונפליקטים, ספקות, יאוש, בושה, ריקנות"**.

מרים חשצי'בצקי 1925-1942

נולדה ברדומסקו, פולין, לאב מורה לעברית ולאם גנט. בהיותה בגטו, סייעה לאימה בעבודה בגנון שפתחה האם, שהיה למקור הפרנסה של המשפחה. מרים קיימה חיי חברה בגטו, עד לגרושה למחנה ההשמדה בטרבלינקה. מרים החלה בכתובת יומנה, הכתוב בפולנית, בעפרון ובעט, ב-1941. הדף האחרון במחברת היומן נכתב על ידי איש לא ידוע, ומתאר את הפעם האחרונה בה נראו היא ואמה בגטו. **"אנחנו משתדלים להאמין כי אי שם נמצא נוער יהודי חופשי אשר אינו נתון לעלבונות וחופשי מסבל. לא פעם אני שואלת את עצמי אם יהיה בכוחם של החיים למחוק את השנתיים אשר עברו עלינו (ומי יודע כמה זמן עוד נמשיך בתנאים אלה). האם אי פעם כה ייטב לנו אשר יהיה גמול על הסבל הרב?"**

רותקה ליבליך 1926-1943

נולדה באנדריכוב, פולין, אחות בכורה. בגטו אנדריכוב, הקימו כמה נערות צעירות מעין גימנסיה סודית, ורותקה למדה בגימנסיה זו, וגם הפכה להיות מורה בה. על דפי 3 מחברות כתבה רותקה את יומנה. היומן כתוב בפולנית, ובו כמה רישומים בעברית, המעידים על שליטתה בשפה העברית. היומן, ששרד לאחר שנמסר לחבר לא יהודי, מתייחס לשנים 1940-1942. סביר להניח שליומן חלק נוסף, המתאר את חייה של רותקה עד 1943, אז גורשו רותקה ומשפחתה למחנה ההשמדה באושוויץ, אך חלק זה של יומנה לא שרד. רותקה כותבת ביומנה: **"אנחנו מזדקנות. לרוז'ה כבר 15 שנה, בעוד תשעה חודשים גם אני אהיה בת 15. ובינתיים המלחמה נמשכת ואנו כאן מתבזבזים. מי יודע מה יצמח מאיתנו?"**

אנה פרנק 1929-1944

אנה פרנק נולדה בגרמניה, בתם של אוטו פרנק ואשתו אדית. כשהנאצים עלו לשלטון המשפחה עברה לאמסטרדם שבהולנד. בזמן המלחמה הולנד נכבשה על ידי הגרמנים. ביולי 1942 עברה משפחת פרנק למסתור בעליית גג. למסתור, שנראה כארון ספרים, הצטרפו ארבעה יהודים נוספים.

ליום הולדתה ה-13 קיבלה אנה במתנה יומן, שהפך לידידה הקרוב ביותר במסתור. היומן היה עבור אנה תחליף לחברה קרובה שניתן לחלוק עימה את הרגשות הכמוסים ביותר על החוויות והקשיים של חיים במסתור. אנה פונה ליומן כמו אל חברה דמיונית, בשם "קיטי יקרה". המחבוא התגלה בעקבות הלשנה. רק האב, אוטו, שרד. כשחזר להולנד נמסר לו היומן על ידי ידידי המשפחה.
"אני רוצה להוסיף ולחיות גם לאחר מותי! ולכן מודה אני לאלוהים, שבשעת לידתי כבר נתן לי את האפשרות להתפתח ולכתוב ולבטא כל אשר בליבי."

רותקה לסקר 1929 - 1943

רותקה לסקר גדלה בעיר בנדין בפולין בשנת 1929 ליעקב ודבורה. רותקה הייתה ילדה יפה ומוכשרת ומשכה תשומת לב הסביבה.
בגטו גרה רותקה בבית שהיה בעבר של משפחה פולנית, הבת של המשפחה הפולנית נכנסה כמה פעמים לגטו ושתי הנערות התיידדו. רותקה סיפרה לחברתה שהיא כותבת יומן, ושהיא כיהודיה לא תשרוד את המלחמה ולכן עליה למצוא מקום להחביא אותו. רותקה הראתה לחברתה מקום מסתור בין קומת המרתף לקרקע, בין המדרגות. הן קבעו שברגע שרותקה תחוש סכנה לחייה, תחביא שם את היומן. רגע לפני שעברו לאושוויץ, רותקה החביאה את היומן. לאחר המלחמה החברה חזרה לבית, שהיה פרוץ ושדוד, אבל היומן חיכה במקום המסתור. היא לקחה אותו והחזיקה אותו אצלה 60 שנה.
"הטבעת מתהדקת ומתהדקת סביבנו. בחודש הבא כבר צריך להיות גטו, גטו כזה אמיתי עם חומות אבן סביב. בקיץ יהיה בלתי נסבל."

שיעור 4 דמותה של מחנכת- סטפה וילצינסקה

מטרות:

- להכיר את דמותה של סטפה וילצינסקה, מחנכת מגטו ורשה שעבדה יחד עם יאנוש קורצ'אק בבית היתומים.
- לברר מדוע סטפה וילצינסקה פחות מוכרת כיום ולעורר רצון להנציח את דמותה ופועלה החינוכי.

מהלך:

1. פתיחה:

שואלים מי שמע את השם יאנוש קורצ'אק? לאחר מכן שואלים מי שמע את השם סטפה וילצינסקה?

מספרים שסטפה וקורצ'אק עבדו יחד בבית היתומים והיו שותפים בדאגה ובטיפול בילדים לפני המלחמה ובמהלכה. קורצ'אק הפך לדמות מאוד מוכרת ומפורסמת, אך סטפה ברוב המקרים אנונימית. בשיעור הזה נכיר את דמותה.

2. הסבר קצר על סטפה:

סטפה וילצינסקה נולדה בווארשה ב-1886, במשפחה יהודית חילונית. כשהיתה בת עשרים וחמש החלה לעבוד עם קורצ'אק בבית היתומים. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה גויס קורצ'אק כרופא צבאי ויצא לחזית וסטפה נשארה על משמרתה, וטיפלה בילדים. סטפה ביקרה בארץ שלוש פעמים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה ולבה נקשר אל החינוך המשותף בקיבוץ, היא תכננה לעלות לארץ, אך המלחמה שיבשה את תכניותיה, כיוון שלא רצתה לעזוב את הילדים בתקופה כה קשה. סטפה נשלחה לטרבלינקה באוגוסט 1942 יחד עם יאנוש קורצ'אק וילדי בית היתומים.

3. צופים בסרט על סטפה (אורך 15 דקות).

דיון:

- במה היתה סטפה פורצת דרך?
- מה היתה תרומתה הייחודית לבית היתומים ולילדות והילדים ששהו בו?
- מה דעתכם על הבחירה שעשתה לחזור מישראל לפולין הכבושה ע"י הנאצים? מה זה מלמד על האישיות שלה?

4. סיכום:

סטפה וילצינסקה הייתה אישיות מיוחדת במינה ומחנכת בחסד, אשר בחרה לסכן את חייה כדי לחזור ולהיות עם ילדי בית היתומים בתקופת הכיבוש הנאצי. תרומתה לבית היתומים ולעישוב הדרך החינוכית שלו היתה חשובה ומשמעותית מאוד לסדר היום בו. עם השנים דמותה המיוחדת הלכה ונשכחה. לאחר שלמדנו עליה מתוך הסרט, מבקשים מכל תלמיד/ה לכתוב:

- מה הדבר שהכי עניין אתכם ללמוד על סטפה?
- חישובו על משהו שהייתם רוצים לספר עליה למישהו שלא מכיר אותה מבקשים מהתלמידים לשתף במה שכתבו.

שיעור 5 מחנכים בגטאות

מטרות:

- הכרת דמויות של מחנכים ומחנכות שונים שפעלו בגטאות בתקופת השואה.
- הבנת חשיבות תפקידם של מחנכים בכלל ובתקופות קשות עבור הציבור בפרט.

מהלך:

1. פתיחה:

מבקשים מכל תלמיד/ה לכתוב מה הופך מחנך/ת למשמעותי עבורו. מבקשים מהתלמידים לשתף במה שכתבו. כותבים על הלוח מה שנאמר.

2. מחנכים בתקופות קיצון:

מתחלקים לזוגות. כל זוג מסתכל על מה שנכתב על הלוח ומוסיף 2 דברים שמחנך בתקופת קיצון צריך כדי להצליח להיות משמעותי עבור התלמידים/ות שלו. מבקשים מכמה זוגות לשתף.

3. מחנכים בשואה:

מתחלקים ל-5 קבוצות. כל קבוצה כרטיסיה עם דמות של מחנך/ת שפעל בתקופת השואה (אפשר לבחור 5 מדמויות מתוך 7, או לחלק ל-7 קבוצות ולעסוק בכל הדמויות. הכרטיסיות על המחנכים/ות מצורפות כקובץ נפרד במצגת). הקבוצה צריכה ללמוד על המחנך/ת שקיבלה ואח"כ עליה להציג אותו לשאר הכיתה. כרטיסיה לקבוצה:

קיראו את הקטע שקיבלתם על המחנך/ת.
- מה הדברים שהיו חשובים לו במפגש עם החניכים/ות שלו?
- מה היו הקשיים המרכזיים שלו בעבודתו החינוכית?
- במה הצליח לעזור לחניכים/ות שלו בתקופת המלחמה?
- חישבו מה תרצו לספר עליו לשאר הכיתה?

דיון אחרי הצגת המחנכים/ות:

- האם יש משהו משותף לכל הדמויות שלמדתם עליהן?
- מה היתה משמעות המעשים שלהם עבור החניכים/ות שהיו להם בתקופת השואה?
- מה ניתן ללמוד על תפקידם של מחנכים/ות מהדמויות שהכרתם?

4. סיכום:

בתוך מחנה בירקנאו היה תת מחנה מיוחד, אליו הגיעו משפחות מגטו טרזינשטט. המשפחות הוחזקו שם יחד (ולא הופרדו בסלקציה כמו שאר האסירים) ובתנאים טובים יותר משאר אסירי המחנה, על מנת שאם יידרוש הצלב האדום לבקר במחנה יוכלו להציג לו את יהודי טרזינשטט שהיו במצב טוב בהרבה מאסירים אחרים במחנה. בתוך מחנה המשפחות פעל צריף הילדים, בהובלת המחנך פרדי הירש (עליו למדה אחת הקבוצות). בצריף נעשתה עבודה חינוכית יומיומית ואחת השאלות החינוכיות שעסקו בהן הייתה מה על המחנכים ללמד את הילדים. המשפט אותו מקריאים:

”.. האם עלינו ללמד אותם לדבר אמת או לשקר? לא תרמה! לא תגנוב! אהב את שכנך! האם אין אנו חייבים ללמד אותם כיצד להישרד בתוך הג'ונגל הזה?...”

- מה דעתכם על הדילמה החינוכית הזו?
- מה כדאי ללמד ילדים במציאות כל כך קיצונית? למה ללמד דבר כזה או א